

Egy törzsökös székely család életéből.

— Az alsóbencédi Gyallay-Pap család székelyszentmihályi ága.¹ —

Minden kornak megvan a maga olvasmány divatja, ama kedvelt írói mű, amelyet az olvasó közönség „irodalmi csemegének” szokott elismerni. Lehetséges, hogy a nagy eseményekkel telt, de valójában érthetetlen korunk talányszerúsége hozza magával azt, hogy a legkeresettebb olvasmányok ma azok, melyek történelmi vonatkozásokban, a multat felelevenítő rajzaikban tárják eléink egy letűnt világ rejtelseit.

Ami ma történik, azt úgy sem fogjuk fel véges ésszel... az események cikázó sebessége túlságos viharossággal cibálja a történelem szekerét ide oda... gyerünk hát a multba, kutassuk, tanulmányozzuk azokat a dolgokat, amelyek egy távolabbi szemlélet tárgyilagosságában leszűrve, nyugodtan és tisztán állanak előttünk. A mai történelírás már nem elégszik meg azonban az ún. történelmi események egyszerű idézésével, a modern kutatót már nem csak az országokat és népeket mozgató államokiratok érdeklik, hanem mélyebbre merülve, a régi idők *lelki világára* is kíváncsi, a hajdani multnak *korszellemét* is fel akarja böngészni, azt, hogy miként éltek apáink, mik voltak apró-cseprő gondjaik s örömeik és főként hogy hogyan gondolkodtak? Bár a nap régen is úgy állott a delelőjén, mint ma, a csillagok járása sem változott, föld és levegő is ugyanaz volt, de a világ — oh az egészen más volt...

De hát milyen? ... És honnan tudjuk meg, hogy milyen?...

Úgy, hogy belenyúlunk a régi levelesládák avatag papirhalmaza közé és a nagy levéltárak okiratainak pecsétetes pergamentjeiből felépített történelmi műveket, telehintjük az elmúlt idők apró

---

¹ P. Szentmártoni Kálmánnak a Gyallay-Pap családról írt tanulmánya a napi sajtóban is élénk visszhangra talált. Itt közöljük a véleményét a munkáról egy nem unitárius írónak.

Szerkesztő.

történetecskéinek himporával, a mindennapi élet tarka színfoltjainval, míg magunk is nem érezzük azt a levendula szagot, amely apáink otthonát árasztotta el, míg teljesen benne nem élünk abban a korban, melyet megismerni óhajtunk.

P. Szentmártoni Kálmán ezt a feladatot vállalta, amidőn nem sajnálta felkutatni az *alsóbencédi Gyallay-Pap* család levelesládáját. Nem csak érdemes, de értékes munkát is végzett. Érdekességét csak fokozza azon körülmény, hogy a népszerű írónknak, a „Magyar Nép” közismert szerkesztőjének, *Gyallay Domokosnak* a családjáról van a munkájában szó. Tőle tudjuk meg, hogy a mi Gyallay Domokosunk miért egyúttal Pap Domokos is? Egyik őse, a XVII. század elején élt lófő székely *Gyallay Sámuel*, papi ember volt Udvarhely széken, unitárius lelkész Tarcsafalván. A fiait, az édes atya foglalkozása után, már úgy hívták, hogy Pap György és Mihály. Ilyen névváltoztatás biz’ előfordult abban a korban. Így pl. tudjuk, hogy a Sepsi széki első ref. főesperes, „honorabilis pastor Ladislaus”, vagyis László papnak a családi neve hilibi Nagy László volt, de a fia már mint Pap János szerepel az okiratokban és bizonyára így hívnák utódjait ma is, ha vele a család ki nem hal. És nem érdekes-e az, hogy már ez a *Gyallay Sámuel* is íróember volt, kinek kéziratoss gyűjteményét ma is őrzi az E. M. E. kéziratára, úgy hogy nyilvánvaló, hogy az ő írói termékenysége öröklődött át a család többi pennát forgató fiaira is.

Szentmártoni Kálmán főként két tagjával foglalkozik a Gyallay-Pap családnak, *Pap Sámuellel* és fiával *Mózessel*. Ezeknek szereplése már ki kívánczik a mindennapi élet szürkeségéből, unitárius egyháztörténelmi, sőt közlörténeti jelentőségük is van. *Pap Sámuel*, a székelyszentmihályi jómódú 180 holdas gazda, a múlt század elején már vezető egyéniség a falujában, egyházának hűségesen sáfárkodó gondnoka, aki úgy építi fel a falunak ma is díszes nagy templomát, hogy falaival körülrakatja a régi elavult Isten házát és amidőn az új már készen állott, csak akkor hordatja ki a régi épületet, hogy az ájtatos hívek imádkozó kedve félbe ne szakadjon az építés ideje alatt.

De nemcsak leleményes gondozója volt *Pap Sámuel* uram egyházának, hanem egyúttal anyagiakkal is készséges támogatója. Ezer forintra volt még szüksége az egyházközségnek, hogy temploma építését befejezhesse, — abban az időben igen nagy összeg — melyet a székelyudvarhelyi ref. kollégium csak megfelelő fe-

dezet mellett volt hajlandó kölcsön adni. Ki lett volna más, aki a terhes jótállást elvállalja, mint a jómódú kurátor, *Pap Sámuel*? Lekötötte tehát ő a tehermentes birtokát és fizette is pontosan a kamatokat előre a sajátjából, mikor az egyház pénztára kimerült. Adatok vannak arra, hogy egyházközsege érdekeinek védelmében, kész volt még a főhatóságával szemben is sikra szállani, de emellett híven szolgálta nemzetét is. A hírneves *Pálffy Jánossal* ő is részt vett abban a harminctagu küldöttségben, amely 1848 áprilisében Udvarhelyszékről megindulva, a kolozsvári gyűlésen az egész közvéleményt megmozgatta és amidőn a szabadságharc kitört, két fiával kardot kötve, ő is ott volt a küzdők táborában. Szülőföldje, Udvarhely szék azzal hálálta meg közszolgálatait, hogy hites assessornak tette meg s mint ilyen az ő szava mindig számottevő volt a szék közéletében. Megette végül köteleességét mint ember is. Egy távoli rokonát, ki a szabadságharc lezajlása után Laxenburgba került fogságba, az ő utánjárása szabadított ki, mert „nemes lelke — úgymond a hálálkodó kimentett — büszke rá, ha valakin segíthet“.

Ez volt a maga szűkebb hazájában *Pap Sámuel* és milyen jó tudni, hogy ilyen emberek is termettek egy kis székely falucskában... mindenesetre hívogató, intő példa a mai kor számára is...

Sámuel fia, *Mózes* már többre vitte, főjegyzője volt egyháznak a híres költő főpap *Kriza János* mellett, majd ennek halála után, másfél évig püspök helyettes. Ilyen pályafutás után ki lehetett több kilátással kecsegtető várományosa a megüresedett püspöki széknek, mint ő?... Ezt ő maga sem képzelte másképp, különösen hogy a világi felügyelő gondnoka, *Brassai Sámuel* is teljesen az ő pártján állott. Elérkezett azután 1876 augusztusában a püspökválasztó árkosi zsinat, amely 66 szóval 50 ellenébe megválasztotta a püspökhelyettség szemben, a kolozsvári egyházközség lelkészét — *Ferencz József*-et. Kiderült, hogy *Pap Mózes* pártja kissé elbizta magát és szervezetenül indult a választási küzdelembe, míg *Ferencz József*-nek egy igen lelkes szószólója akadt a híres történelíró, *Jakab Elek* személyében. A rendkívüli képességekkel megáldott, de azért közismerten szerény *Ferencz József* hiába próbálgatta agilis emberének hevét fékezni: „Csak arra kérek — bíztatja *Jakab Elek* jelöltjét egy levelében — vissza ne lépj s választásodat nehogy dezavuald sehogy, semmi alakban, soha... Bíz ránk“. A jól megszervezett előkészítés meg is hozta

a maga eredményét és hogy ez a váratlan fordulat fájdalmas tövis maradt *Pap Mózes* egész életében, azt csak természetesnek találhatjuk. Hiába vigasztalta a reményeiben csalatkozott embert az abban az időben sokat gyengékedett, jó lelkű új püspök:

— Hadd el, Mózsi, mert én két esztendeig sem élek s akkor azután jöhetsz te.

A gondviselés különös kegyelme az előírányzott két esztendő, megtoldotta azután még egy fél századdal...

A *Ferencz József* püspök választásának kulisszatitkain kívül még számos igen érdekes és eddig ismeretlen adattal gazdagítja írónk az unitárius egyház történetét, amikor végig vezet minket *Pap Sámuel* és *Mózes* életén. *Jakab Elek*-nek egész terjedelmében közölt levele pedig, melyet 1875 ápr. 9-én intéz *Ferencz József*-hez, egyenesen szenzációs. Különös érdeme *Szentmártoni Kálmán*-nak, hogy az igazi történetíró rendíthetetlen pártatlanságával mond ítéletet emberek és események felett, élesen megfigyelt jellemrajzokkal. Stílusa, amilyen egyszerű, éppoly válogatott és ékes. Szerzőt csak üdvözölhetjük, hogy bepillanlást engedett nekünk egy érdemes székely család életébe... az ilyen követésre méltó, úttörő munkák ismertetik meg velünk letűnt korunk színét, illatját, igazi zamatját...

Szentmártoni műve, mely a „Pallas“ nyomtatásában megjelent „Keresztény Magvető“ 29. csinosan kiállított füzeté, figyelmet érdemel unitárius körökön kívül is.

Kispál László.

Dr. Gál Kelemenné sz. Fekete Ilona emlékezete. ¹

Alapige: Jel. 12. r. 1. v.

„És láttaték nagy jel az égben, egy asszony, ki a napba
vala felöltözve, és lábai alatt vala a hold, és az ő fején
tizenkét csillagból korona.“

Sok ravatal mellett állottam. Hivatásomból kifolyólag sokszor kellett a koporsók mellett kesergőknek az enyhület és vigasztalás ígét hirdetnem. De aligha voltam nehezebb helyzetben, mint most, amikor Dr. Gál Kelemenné szül. Fekete Ilona koporsójánál állok. Engem több mint 50 esztendő feledhetetlen drága emléke köt a megboldogulthoz. Én ismertem azt a jó szívet, amely annyi szép és nemes érzésnek volt a forrása, de amely később annyi aggodalomra és bánatra adott okot. Láttam őt az ősi családi otthonban, ahol a gondos szülők, mint gyöngye virágházi növényt, mint fesledező rózsabimbót úgy ápolták és még a szél lebbenéstől is oltalmazták. Láttam, amint a szerető testvérek becéző szeretettel vették körül. Láttam, amint jóságával és kedvességével elbűvölt mindenkit, aki közelében volt. Azután láttam, mint odaadó hitvestársat, aki, mint a harmat a virágra, a napsugár a kalászra, olyan hatással volt férjére, akivel 45 év sok öröme és keserősége, sikere és csalódása úgy egybeolvasztotta, hogy a két test egy lélekké változott. Láttam, mint önfeláldozó családanyát, aki lemondott az élet minden örömről és külső gyönyörűségéről, azért, hogy férjét és gyermekeit annál jobban boldogíthassa. Ezért én teljes mértékben átérzem a veszteség súlyát, amely gyermekkori jóbarátom lelkét szaggatja most, amidőn bucsut kell mondania annak, akivel kéz a kézben állandó egyetértésben járta az élet utjait. Ezért nehéz az én helyzetem. Mert vannak temetések, ahol a megnyugtató és vigasztalás beszéde még jobban felkelti a fájó és keserű érzéseket. Ilyenkor legjobb volna a koporsóra borulni és átadni magunkat a csendes bánatnak, a néma fájdalomnak.

---

¹ Kolozsvárt 1940 febr. 19-én a temetése alkalmával mondott beszéd.